

УДК 347.962.00176 (477)

ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ В УКРАЇНІ: НОВЕЛИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

Слободяник Н.С., аспірант
кафедри організації судових та правоохоронних органів
Національний університет «Одеська юридична академія»

У статті висвітлюються актуальні проблеми формування суддівського корпусу в Україні. Аналізуються законодавче закріплення та практична реалізація порядку наділення повноваженнями суддів відповідно до чинного законодавства. На цій основі окреслені основні напрями нових ініціатив у сфері реформування судової гілки влади.

Ключові слова: суддя, формування суддівського корпусу, виборність суддів, статус судді, вимоги до кандидата на посаду судді.

В статье освещаются актуальные проблемы формирования судейского корпуса в Украине. Анализируются законодательное закрепление и практическая реализация порядка наделения полномочиями судей в соответствии с действующим законодательством. На этой основе очерчены основные направления новых инициатив в области реформирования судебной ветви власти.

Ключевые слова: судья, формирование судейского корпуса, выборность судей, статус судьи, требования к кандидату на должность судьи.

Slobodianyuk N.S. THE FORMATION OF THE JUDICIARY IN UKRAINE: INNOVATION AND FURTHER IMPROVEMENT

The article highlights topical problems of the formation of the judiciary in Ukraine. The article analyzes legislative recognition and practical implementation of the procedure on authorization of judges under the provisions of current legislation. On this basis, it outlines primary areas of new initiatives in reforming of the judicial branch.

Key words: judge, formation of the judiciary, elective judiciary, status of judges, requirements for judicial candidates.

Постановка проблеми. Зважаючи на те, що Україна взяла курс на побудову правової держави, прагне увідповіднити свою правову систему до міжнародних, європейських цінностей та стандартів, насамперед потребує удосконалення вітчизняне законодавство з питань судоустрою та статусу суддів. Відтак питання удосконалення порядку формування суддівського корпусу наразі є особливо актуальним, бо саме на суддів «покладається обов'язок приймати остаточне рішення з питань життя та смерті, свободи, прав, обов'язків та власності громадян», як передбачено у вступі до Основних принципів незалежності судових органів [11]. Подібні положення також відображені у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [7]. Зокрема у ст. 6 цієї Конвенції зазначено, що «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом».

Суть розробленості проблеми. Міцне теоретичне підґрунтя з питань функціонування судової влади та добору суддів на посади створено в наукових працях В.Д. Бринцева, В.В. Долежана, С.В. Ківалова, О.М. Коротун, М.І. Клеандрова, І.Є. Марочкіна, Ю.Є. Полянського, С.В. Прилуцького, Д.М. Притики,

Н.В. Радутної, В.М. Савицького, А.О. Селіванова, Н.В. Сібільової, Ю.І. Стецовського, М.С. Строговича, В.Я. Тація, М.І. Тітова, В.А. Туманова, В.І. Шишкіна та ін. Актуальність, теоретична і практична значимість обраної теми зумовлюють необхідність подальшого поглибленого її дослідження.

Метою статті є дослідження порядку формування суддівського корпусу, актуальних питань в умовах сьогодення та перспектив щодо удосконалення.

Виклад основного матеріалу. На найвищому законодавчому рівні Конституцією України встановлено, що судоустрій, судочинство, статус суддів визначаються виключно законами України (п. 14 ч. 1 ст. 92). Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції (ч. 3 ст. 124). Правосуддя здійснюється професійними суддями та у визначених законом випадках народними засідателями і присяжними (ч. 1 ст. 127). Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних (ч. 4 ст. 124) [8]. Суддею є громадянин України, який відповідно до Конституції України та Закону України «Про судоустрій і статус суддів» призначений чи обраний суддею, займає штатну суддівську посаду в одному з судів України і здійснює

правосуддя на професійній основі. Судді в Україні мають єдиний статус незалежно від місця суду в системі судів загальної юрисдикції чи адміністративної посади, яку суддя обіймає в суді (ст. 52 Закону України «Про судоустрій і статус суддів») [19].

Порядок призначення на посаду суддів судів загальної юрисдикції та підстави звільнення їх з посад врегульовано Основним Законом України (п. 27 ч. 1 ст. 85, ч. 4, 5 ст. 126, ч. 3 ст. 127, ч. 1 ст. 128). Згідно ч. 1 ст. 128 Конституції України перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України, а всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду України, обираються Верховною Радою України безстроково, в порядку, встановленому законом [8].

Відповідно до ч. 3 ст. 127 Конституції України на посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи у галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою. Аналогічні вимоги до кандидатів на посаду судді відображені в Законі України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 1 ст. 65) [19].

Призначення на посаду судді вперше здійснюється виключно в порядку, визначеному Законом України «Про судоустрій і статус суддів» та включає стадії, що передбачені ст. 66 цього Закону. У Законі України «Про судоустрій і статус суддів» конкретизовано процедуру, порядок призначення і обрання на посаду судді та встановлено вимоги до осіб, що вирішили звернутись до Вищої кваліфікаційної комісії суддів України із відповідною заявою. Так, Вища кваліфікаційна комісія суддів України є постійно діючим у системі судоустрою України органом, який покликаний здійснювати повноваження щодо проведення добору кандидатів і внесення рекомендації Вищій раді юстиції про їх призначення на посаду судді для подальшого внесення нею відповідного подання Президентові України (ст.ст. 100, 101 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»).

Отже, якщо поетапно проаналізуємо порядок добору суддів на посаду вперше, то згідно з Законом України «Про судоустрій і статус суддів» кандидат, допущений до добору, має пройти відбірковий іспит з метою перевірки рівня загальних теоретичних знань кандидата на посаду судді в галузі права, володіння ним державною мовою, особистих морально-психологічних якостей кандидата (ст. 69), спеціальну перевірку в порядку, встановленому законодавством у сфері запобігання корупції, з урахуванням

особливостей, передбачених ст. 68 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 1 ст. 68, ст. 70), спеціальну підготовку, яка включає теоретичну та практичну підготовку судді в Національній школі суддів України (ст. 71) та скласти кваліфікаційний іспит, який є атестуванням особи, котра пройшла спеціальну підготовку і виявила намір бути рекомендованою для призначення на посаду судді, та полягає у виявленні належних теоретичних знань та рівня професійної підготовки кандидата на посаду судді, у тому числі отриманого за результатами спеціальної підготовки, а також ступеня його здатності здійснювати правосуддя (ст. 72).

Відповідно до ст. 131 Конституції України та Закону України «Про Вищу раду юстиції» [14] в Україні діє Вища рада юстиції. З прийняттям Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» [16] внесено суттєві зміни до Закону України «Про Вищу раду юстиції» та встановлено обмеження щодо членства у Вищій раді юстиції. Зокрема згідно з ч. 2 ст. 1 Закону України «Про Вищу раду юстиції» члени Вищої ради юстиції, крім тих, які входять до її складу за посадою, призначаються строком на чотири роки і можуть бути призначеними лише на один строк. Нині виключено із зазначеного Закону положення ч. 2 ст. 3, яким передбачалось, що «рішення з питань, віднесених до компетенції Вищої ради юстиції, приймаються за наявності попередніх висновків відповідного комітету Верховної Ради України, які є обов'язковими».

Крім того, у ч. 3 ст. 25 Закону України «Про Вищу раду юстиції» з переліку повноважень членів Вищої ради юстиції виключено можливість «ознайомлюватися з судовими справами, розгляд яких не закінчено», а ч. 4 ст. 25 викладено в такій редакції: «Член Вищої ради юстиції не може витребувати оригінали судових справ, розгляд яких не закінчено, або вимагати ознайомлення з такими справами». Такі зміни, очевидно, спрямовані на підвищення незалежності суддів під час розгляду справ. Окрім того, здійснено корективи правового регулювання участі Вищої ради юстиції у формуванні суддівського корпусу, зокрема щодо внесення подання про призначення на посаду судді вперше (ст. 29 Закону України «Про Вищу раду юстиції»).

Відмітною рисою Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» також є запровадження інституту суддівського досьє. Наразі згідно зі ст. 85 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» одним з етапів кваліфікаційного оцінювання суддів є дослідження суддівського досьє та проведення співбесіди. Так, суддівське досьє має містити: 1) копії всіх заяв судді,

пов'язаних з його кар'єрою, та доданих до них документів; 2) копії всіх рішень, прийнятих щодо судді Вищою кваліфікаційною комісією суддів України, Вищою радою юстиції, Президентом України, Верховною Радою України; 3) інформацію про результати участі судді у конкурсах на зайняття посади судді; 4) інформацію про результати проходження в Національній школі суддів України спеціальної підготовки кандидата на посаду судді, підготовки судді упродовж перебування на посаді судді; 5) інформацію про результати кваліфікаційного оцінювання судді та регулярної оцінки судді упродовж перебування на посаді; 6) інформацію про здійснення викладацької діяльності в Національній школі суддів України; 7) інформацію про зайняття суддею адміністративних посад з копіями рішень про обрання на ці посади та звільнення з них; 8) інформацію про обрання судді до органів суддівського самоврядування, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Вищої ради юстиції; 9) інформацію про ефективність здійснення судочинства суддею (загальну кількість розглянутих справ; кількість скасованих судових рішень та підстави їх скасування; наявність та кількість рішень, що стали підставою для винесення рішень міжнародними судовими установами та іншими міжнародними організаціями, якими встановлено порушення Україною міжнародно-правових зобов'язань; кількість змінених судових рішень та підстави їх зміни; дотримання строків розгляду справ; середню тривалість виготовлення тексту вмотивованого рішення; судове навантаження порівняно з іншими суддями у відповідному суді, регіоні з урахуванням інстанційності, спеціалізації суду та судді; 10) інформацію про дисциплінарну відповідальність судді (кількість скарг на дії судді; кількість дисциплінарних проваджень та їх результати); 11) дані щодо відповідності судді етичним та антикорупційним критеріям (відповідність витрат і майна судді та членів його сім'ї, а також близьких осіб задекларованим доходам, у тому числі копії відповідних декларацій, поданих суддею відповідно до законодавства у сфері запобігання корупції; інші дані щодо відповідності судді вимогам законодавства у сфері запобігання корупції; дані щодо відповідності поведінки судді правилам суддівської етики. Ведення суддівського дос'є забезпечує Вища кваліфікаційна комісія суддів України на підставі положення, затвердженого Радою суддів України. Таке положення може передбачати електронну форму ведення суддівського дос'є. Співбесіда полягає в обговоренні результатів дослідження суддівського дос'є [19]. Як бачимо, на законодавчому

рівні значну увагу приділено актуальним аспектам підвищення ефективності правосуддя, що є виправданим і в результаті практичної реалізації сприятиме підвищення якості прийнятих рішень кожним суддею зокрема.

Суддя, строк повноважень якого закінчується, за його заявою має бути рекомендований Вищою кваліфікаційною комісією суддів України для обрання його Верховною Радою України на посаду судді безстроково, якщо відсутні визначені законом обставини, що перешкоджають цьому (ч. 1 ст. 76 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»). Порядок обрання на посаду судді безстроково здійснюється в порядку, встановленому Законом України «Про судоустрій і статус суддів» (ч. 2 ст. 76).

Згідно зі ст. 214 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» у редакції Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» удосконалено порядок розгляду питань про обрання суддів Верховною Радою безстроково. Зокрема викладено у новій редакції частину 4 і 5 зазначеної статті, якими раніше передбачалась необхідність попереднього розгляду профільним комітетом Верховної Ради України питання про обрання на посади суддів безстроково та рекомендування або відмову у рекомендуванні Верховній Раді України щодо обрання кандидата на посаду судді безстроково. Відтепер необхідність таких висновків не передбачена. Так, комітет, до предмета відання якого належать питання судоустрою та статусу суддів, вносить на розгляд Верховної Ради України питання про обрання кандидата на посаду судді безстроково в тридцятиденний строк з дня надходження до Верховної Ради України відповідного подання Голови Вищої кваліфікаційної комісії суддів України. Якщо вказаний комітет у строк, визначений ч. 4 ст. 214 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України», не вніс на розгляд Верховної Ради України питання про обрання кандидата на посаду судді безстроково, то Голова Верховної Ради України вносить на розгляд Верховної Ради таке питання від свого імені [18].

Згідно зі ст.ст. 31, 32 Закону України «Про Вищу раду юстиції» передбачено звільнення судді з посади на загальних (пп. 1-3, 7-9 ч. 5 ст. 126 Конституції України) та особливих підставах (пп. 4-6 ч. 5 ст. 126 Конституції України). Так, Вища рада юстиції за пропозицією Вищої кваліфікаційної комісії суддів або за власною ініціативою вносить подання про звільнення суддів з посади до органу, який їх призначив або обрав (ч. 1 ст. 31 Закону України «Про Вищу раду юстиції»).

У сучасних умовах актуальним також є питання про проведення перевірок щодо суддів, передбачених чинним законодавством. Так, з прийняттям Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» врегульовано правові та організаційні засади проведення спеціальної перевірки суддів судів загальної юрисдикції. Зокрема з цією метою у порядку, передбаченому ст. 4 Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», створюється та діє при Вищій раді юстиції Тимчасова спеціальна комісія [15].

Водночас Законом України «Про очищення влади» закріплено основні засади очищення влади. У ч. 1 ст. 1 цього Закону визначається, що очищення влади (люстрація) – це встановлена цим Законом або рішенням суду заборона окремим фізичним особам обіймати певні посади (перебувати на службі) (крім виборних посад) в органах державної влади та органах місцевого самоврядування [17]. До переліку посад, щодо яких здійснюються заходи з очищення влади (люстрації), віднесено також членів Вищої ради юстиції, членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, професійних суддів, Голову Державної судової адміністрації України, його першого заступника, заступника (п. 4 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про очищення влади»).

Не деталізуючи лише зазначимо, що критерії здійснення очищення влади (люстрації) визначені у ст. 3 вказаного Закону. Передбачено поширення норм цього Закону і на суддів (п. 4 ч. 1 ст. 2, п. 13 ч. 2 ст. 3, ч. 3 ст. 3, ч. 6 ст. 3, ч. 7 ст. 3, ч. 8 ст. 3 Закону України «Про очищення влади»).

Європейською комісією «За демократію через право» (Венеціанською комісією) 12 грудня 2014 року сформульовано Висновок № 788/2014 за результатами аналізу та розгляду положень Закону України «Про очищення влади». Вказаний Висновок містить суттєві зауваження щодо більшості законодавчих положень, в тому числі щодо поширення норм вказаного Закону на суддів. Зокрема, Венеціанською комісією вважається недоцільним поширення дії Закону України «Про очищення влади» на суддів, бо щодо них діє Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні». Акцентується на тому, що люстрація суддів повинна регулюватися в одному законодавчому акті і має виконуватися відповідно до конституційних положень, що закріплюють гарантії їх незалежності [2].

У результаті за ініціативою групи народних депутатів зареєстровано проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму відновлення довіри

до судової влади» від 29 січня 2015 року № 1881, яким передбачаються деякі зміни до положень Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» щодо порядку проведення перевірок стосовно суддів та до Закону України «Про очищення влади» в частині поширення норм цього закону на суддів [21].

Згідно зі ст. 126 Конституції України незалежність і недоторканність суддів гарантуються Конституцією та законами України. Вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється. Суддя не може бути без згоди Верховної Ради України затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом [8]. Водночас привертають увагу положення проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України та суддів)» від 16 січня 2015 року № 1776, який нині направлено до Конституційного Суду України для отримання висновку. Так, щодо суддів проектом пропонується ч. 3 ст. 126 викласти в такій редакції: «Суддя не може бути без згоди Вищої ради юстиції затриманий та до нього не може бути застосовано запобіжний захід у виді тримання під вартою до винесення обвинувального вироку судом, за винятком затримання при вчиненні або безпосередньо після вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину проти життя та здоров'я особи», а ст. 129 після ч. 1 доповнити новою частиною такого змісту: «Притягнення суддів до юридичної відповідальності здійснюється на загальних підставах. Судді не можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності за діяння, вчинені у зв'язку зі здійсненням правосуддя, крім випадків ухвалення завідомо неправосудного судового рішення, порушення присяги судді або вчинення дисциплінарного правопорушення» [22].

Наразі у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» значну увагу приділено питанню незалежності суддів (ст. 48, 49). Так, з-поміж іншого у ст. 48 цього Закону вказано, що «незалежність судді забезпечується недоторканністю та імунітетом судді» [19].

Такий підхід виправдовується принаймні тим, що, переслідуючи європейські цінності та прагнучи розвиватися у відповідному напрямі, держава має не лише декларувати положення відповідних міжнародно-правових норм, але й дотримуватись їх, адже незалежність суддів – це не примха самих суддів, а гарантія забезпечення принципу верховенства права, законних інтересів фізичних і юридичних осіб, суспільства та держави загалом.

З іншого боку, закріплений у законодавстві принцип «суддівської недоторканності»

як спосіб забезпечення судової незалежності з боку держави на національному рівні не повинен підмінюватись зухвальством та зловживанням своїм статусом судді.

Значна увага регламентації принципу незалежності суддів приділяється в таких міжнародно-правових актах, як: Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН № 40/32 та 40/146 від 29 листопада 1985 року та 13 грудня 1985 року [11]; Рекомендація № 94 (12) «Про незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13 жовтня 1994 року [25]; Європейська хартія про закон «Про статус суддів» від 10 липня 1998 року [3] тощо.

Так, у Рекомендації CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки йдеться про незалежність судової влади та рівень, на якому вона повинна гарантуватися. У додатку до цієї Рекомендації (п. 4) зазначається: «Незалежність суддів гарантується незалежністю судової влади загалом. Це є основним принципом верховенства права» [26].

У Висновку № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності та незмінюваності суддів зазначається, що незалежність судів є прерогативою, що надається не на користь власних інтересів суддів, а на користь забезпечення верховенства закону та в інтересах тих осіб, що покладають надію на правосуддя. Акцентовується, що для виконання своєї ролі в цих галузях судова влада повинна бути незалежною від цих органів та впливу з їх боку.

Отже, незалежність використовується як гарантія неупередженості. Зрозуміло, що це впливає майже на всі аспекти кар'єри судді: від його підготовки до призначення, підвищення на посаді чи вжиття дисциплінарних заходів [1].

Водночас у п. 58 Спільного висновку від 23 березня 2015 року № 801/2015 Венеціанської комісії й Директорату з прав людини (ДПЛ) Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи (ГД-І) щодо Закону «Про судоустрій і внесення змін до Закону «Про судоустрій і статус суддів» і внесення змін до закону «Про Вищу раду юстиції» України зазначено, що стосовно основної недоторканності суддів Венеціанська комісія послідовно виступає проти присудження імунітетів, які виходять за межі функціонального імунітету. Крім того, Венеціанська комісія неодноразово зазначала, що згода Верховної Ради України на скасування недоторканно-

сті суддів є не найкращим вирішенням проблеми, оскільки при цьому політичний орган буде залучений до прийняття рішення щодо статусу суддів та їх недоторканності. У Висновку йдеться про те, що внаслідок компетенція щодо скасування недоторканності суддів повинна належати не такому політичному органу, як Верховна Рада України, а справді незалежному органу судової влади [28, п. 92].

Крім того, відзначивши прогресивність нововведень, пов'язаних з прийняттям Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд», Венеціанська комісія продовжує наголошувати на тому, що для проведення ефективної судової реформи в Україні, яка відповідатиме європейським стандартам, необхідно внести зміни до Конституції, зокрема: слід виключити роль Верховної Ради України у призначенні суддів на посади безстроково та їх звільненні; склад Вищої ради юстиції слід змінити так, щоб гарантувати, що значну її частину або більшість складатимуть судді, обрані своїми колегами; компетенцію Верховної Ради України в знятті імунітету із суддів слід виключити; повноваження Президента України щодо утворення й ліквідації судів слід видалити з Конституції [28, п. 92].

Так, у п. 19 Висновку № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності та незмінюваності суддів йдеться про те, що там, де судді обираються або ж населенням, як це відбувається у Швейцарії на кантональному рівні, або парламентом Швейцарії – на федеральному рівні; у Словенії й в колишній Югославській Республіці Македонія, а також у Німеччині – до Федерального конституційного суду і в Італії – частина членів Конституційного суду), мета, без сумніву, полягає в тому, щоб надати судовій владі при здійсненні її функцій певну пряму демократичну основу [1].

У світлі пошуку альтернативних підходів формування суддівського корпусу в Україні неодноразово серед наукових та професійних кіл піднімалося питання виборності суддів. Так, простежуються різні підходи та бачення перспектив запровадження виборності суддів у нашій державі, а саме: інститут мирових суддів у вигляді моделі, заснованої на традиціях здійснення правосуддя непрофесійними судьями, та впровадження на рівні територіальних громад громадських мирових суддів; інститут мирових суддів у вигляді моделі, заснованої на традиції виконання функцій мирових суддів професійними юристами та впровадження в структурі судової системи мирових судів як окремої ланки, судді до якої обирати-

муться безпосередньо народом; прямі вибори суддів до усіх ланок, як це відбувалось згідно з законодавством радянського періоду; обрання безпосередньо народом суддів місцевих судів.

Так, наприклад, народними депутатами України Іскликання А.С. Матвієнком, О.М. Бондарем зареєстровано проект Закону України від 10 жовтня 2008 року № 329 «Про мирових суддів територіальних громад». У пояснювальній записці до цього проекту йдеться про доцільність впровадження інституту мирових суддів спочатку у системі органів місцевого самоврядування, а згодом – у реформованій судовій системі країни [23].

За ініціативою народних депутатів України VII скликання (В.В. Кличка, В.М. Пинзеника, В.А. Ковальчука) зареєстровано проект Закону України від 1 лютого 2013 року № 2161 «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (щодо виборності суддів)». Цим проектом пропонувалося внести зміни до ч. 2 ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та викласти її у такій редакції: «2. Голова місцевого суду, голова апеляційного суду обираються строком на п'ять років відповідними територіальними громадами в порядку, передбаченому для виборів міських та селищних голів Законом України «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів...» [20]. Цей проект відкликано. Водночас ідею обрання суддів на адміністративні посади на виборних началах втілено дещо в іншому контексті. З прийняттям Закону України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» внесено зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо порядку призначення суддів на адміністративні посади [15].

У Передвиборній програмі, з якою йшов на позачергові вибори до Верховної Ради України 26 жовтня 2014 року кандидат у народні депутати по 135 одномандатному виборчому округу Ківалов Сергій Васильович, йдеться про необхідність продовження роботи над судовою реформою. Зокрема, запровадження виборності суддів (п. 7) [12]. Крім того, С.В. Ківалов неодноразово звертав увагу на необхідність залучення народу до формування суддівського корпусу. Так, висловлюється думка про те, що судді місцевих судів повинні обиратися народом, а фінансуватися вибори повинні з державного чи місцевого бюджету, і залучення жодних додаткових коштів є недопустимим [6, с. 6]. Справедливо зазначає С.В. Ківалов, що розпочинати судову реформу потрібно з положень Конституції, бо через затягування зі змінами Конституції обидва зако-

нопроекти обмежуються великою кількістю дрібних поліпшень. Автор підкреслює, що натепер вимогою часу є необхідність порушувати питання про безпосереднє обрання суддів народом – громадянами України, що мають право голосу на виборах органів влади в межах територіальної юрисдикції відповідних судів. В цьому аспекті пропонується запровадити пряму виборність суддів народом – для початку у всіх судах першої інстанції. Підкреслюється, що механізм має бути простий і чесний: судді всіх судів всіх спеціалізацій першої інстанції повинні обиратися строком на 5 років із правом повторного переобрання [5, с. 4–5].

За результатами своєї роботи Конституційною Асамблеєю опубліковано проект «Концепції внесення змін до Конституції України» для широкого громадського обговорення. У розділі VII «Суди і правосуддя» цього проекту з метою удосконалення конституційних засад для удосконалення судово-правової реформи, зміцнення справедливої та незалежної системи правосуддя пропонується запровадити інститут мирових судів, судді яких обиратимуться в порядку, визначеному законом [24].

На думку В.М. Кампо, феномен мирових суддів полягає в тому, що це дійсно «народні судді», які близькі до народу і вирішують справи з урахуванням рівня його правосвідомості, моралі та культури. Аналізуючи правовий статус мирових суддів у зарубіжних країнах, вчений зазначає, що фактично склалися дві системи цих суддів: одна заснована на традиціях здійснення правосуддя непрофесійними суддями (західноєвропейські країни), а інша – на традиції виконання функцій мирових суддів професійними юристами (російська модель) [4, с. 10]. Що стосується першої моделі, то окремими авторами пропонується впровадження на рівні територіальних громад громадських мирових суддів [9, с. 82–83].

Мирові судді в Російській Федерації є суддями загальної юрисдикції суб'єктів Російської Федерації і входять в єдину судову систему Російської Федерації (ч. 1 ст. 1 Федерального Закону «Про мирових суддів у Російській Федерації») [10]. Частиною 1 ст. 6 вказаного Закону передбачено, що мирові судді призначаються (обираються) на посаду законодавчим (представницьким) органом державної влади суб'єкта Російської Федерації або обираються на посаду населенням відповідної судової ділянки в порядку, встановленому законом суб'єкта Російської Федерації. Отже, аналізуючи положення наведеної норми, слід зазначити, що законодавчо закріплено право обирати суддів мирових судів народом, однак на цей час воно практично не реалізується.

С.В. Прилуцький вважає, що розпочати вирішення питання прямої (безпосередньої) участі народу при здійсненні судової влади слід із вдосконалення на рівні Конституції України. Так, пропонується ч. 4 ст. 124 Основного Закону України викласти у такій редакції: «Народ безпосередньо здійснює правосуддя через судових засідателів, а також мирових суддів; ч. 1 ст. 127: «Судочинство здійснюється професійним суддею одноособово, колегією професійних суддів, судовою колегією за участю судових засідателів, мировим суддею. Громадяни мають рівне право на судовий захист за участю судових засідателів». Крім того, автор переконаний, що місцеві суди мають бути диференційовані на мирові та загальні (міські, районні, окружні), а нескладні цивільні, адміністративні та кримінальні справи мають розглядатись у мирових судах [13, с. 183].

А.О. Селіванов також вважає виправданим запровадження інституту мирових суддів, щоб кожен мировий суддя обирався безпосередньо населенням шляхом голосування. На думку автора, головна мета створення інституту мирових суддів полягає в тому, щоб народ повірив у справедливість в українському суспільстві та довіряв суддям, які ним обираються, що, своєю чергою, сприятиме подоланню завантаженості місцевих судів та підвищенню ефективності правосуддя. Автор формулює своє бачення щодо реалізації ідеї виборності суддів народом та висловлює думку про доцільність запровадити спочатку інститут громадських мирових суддів у системі місцевого самоврядування як перехідний етап для формування мирових суддів. Вчений переконаний, що вибори мирових суддів повинні проводитися безпосередньо населенням з урахуванням поділу на судові округи, припускаючи, що це може відбуватися на місцевих виборах, щоб уникнути додаткових витрат на створення спеціальних виборчих комісій тощо. Висловлюються також пропозиції стосовно гарантій діяльності таких суддів, зокрема, щоб громадські мирові судді несли дисциплінарну відповідальність перед сільською, селищною, міською чи районною в місті радою та безпосередньо перед громадою, яку також слід наділити можливістю безпосередньо відсторонити, ініціювати недовіру судді в порядку, встановленому законом. Так, підкреслюється, що інститут мирових суддів є досить прагматичною ідеєю, і вона безпосередньо стосується реалізації «влади народу», в той час як суспільство вимагає реальних конституційних змін в організації судової влади [27, с. 125–129].

Висновки. На сучасному етапі державного будівництва в умовах здійснення докорінних реформ у різних сферах життєдіяльності суспільства один із векторів державної діяльності спрямовується на принципове оновлення та реформування судової влади. З прийняттям Закону України «Про забезпечення права на справедливий суд» започатковано новий виток змін у сфері організації судових органів, в тому числі вдосконаленні порядку формування суддівського корпусу.

Задля реалізації прагнень зробити судову систему відкритою, демократичною та оптимально функціональною необхідно, щоб судді обиралися місцевим населенням. Першим виваженим кроком у напрямку реалізації цієї ідеї має бути вольове рішення народних депутатів щодо конституювання права безпосередньої участі народу у формуванні суддівського корпусу. Пропозиції стосовно закріплення положення про виборність суддів мають бути виражені у вигляді конкретного бачення щодо моделі виборних судів, порядку обрання суддів таких судів. Також у разі формування суддівського корпусу безпосередньо народом повинні бути внесені відповідні зміни до Закону України «Про судоустрій і статус суддів». Конституційна норма про порядок обрання суддів народом швидше матиме бланкетний характер. Детально порядок організації виборів суддів та форми реалізації виборності слід врегулювати спеціальним законом. Так, найбільш доцільним було б обрання суддів на місцях, котрі могли б бути відкликані з підстав, виключно передбачених законом, за результатами попередньої перевірки та висновками уповноваженого органу. З огляду на те, що останнім часом значна увага приділяється питанням децентралізації державної влади та підвищенню ролі місцевого самоврядування важливе значення в організації та проведенні виборів суддів можуть відігравати саме органи місцевого самоврядування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Висновок № 1 (2001) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо стандартів незалежності та незмінюваності суддів : Міжнародний документ від 01.01.2001 р. № 1(2001) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a52.
2. Висновок № 788/2014 Європейської комісії «За демократію через право» (Венеціанської комісії) щодо Закону України «Про очищення влади» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://lku.org.ua/uploads/file/359/veneziya_ukr.pdf.
3. Європейська хартія про закон «Про статус суддів» від 10.07.1998 р. № 994_236 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_236.

4. Кампо В.М. Мирові судді та громадські мирові судді в Україні: проблеми та перспективи впровадження / В.М. Кампо. – К., 2007. – 40 с.
5. Ківалов С.В. Влада робить перші кроки в судовій реформі. Але без обрання суддів народом – це тупцювання на місці / С.В. Ківалов // *Голос України: Газета Верховної Ради України*. – № 7. – С. 4–5.
6. Коротков Д., Ківалов С.В. От идеи выбирать судей никто не отказывался / Д. Коротков // *Сегодня: Громадсько-політична газета*. – 2010. – 21 сентября (№ 207). – С. 6.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ від 04.11.1950 р. – Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
8. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. – 1996. – № 30. – Ст.141.
9. Муніципальне статутне право : навч. посіб. / А.В. Дуда, В.М. Кампо, В.Ю. Росіхіна, К.С. Рубановський ; за заг. ред. В.М. Кампо. – 2-ге вид., перероб. й випр. – Одеса : Юридична література, 2005. – 100 с.
10. О мировых судьях в Российской Федерации : Федеральный закон от 17.10.1998 г. № 188-ФЗ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.garant.ru/12113961/>.
11. Основні принципи незалежності судових органів: схвалено резолюціями Генеральної Асамблеї ООН № 40/32 та 40/146 від 29.11.1985 р. та 13.12.1985 р. – Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_201.
12. Передвиборна програма кандидата у народні депутати Ківалова Сергія Васильовича (самовисування) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.cvk.gov.ua/pls/vnd2014/wp407pt001f01=910pf7201=6672.html>.
13. Прилуцький С.В. Конститутування судової влади України: виклики сьогодення та шляхи їх вирішення / С.В. Прилуцький // *Право України*. – 2014. – № 5. – С. 178–187.
14. Про Вищу раду юстиції : Закон України від 15.01.1998 р. № 22/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/22/98-вр>.
15. Про відновлення довіри до судової влади в Україні : Закон України від 08.04.2014р. № 1188-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1188-18>.
16. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 12.02.2015р. № 192-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/192-19/print1395855140620194>.
17. Про очищення влади : Закон України від 16.09.2014 р. № 1682-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1682-17>.
18. Про Регламент Верховної Ради України : Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>.
19. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 р. № 2453-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
20. Проект Закону про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (щодо виборності суддів) від 01.02.2013 р. № 2161 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=45622.
21. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення механізму відновлення довіри до судової влади від 29.01.2015 р. № 1881 – Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53747.
22. Проект Закону про внесення змін до Конституції України (щодо недоторканності народних депутатів України та суддів) від 16.01.2015 р. № 1776 – Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53602.
23. Проект Закону про мирових суддів територіальних громад від 10.10.2008 р. № 329 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?id=&pf3516=3291&skl=7.
24. Проект Концепції внесення змін до Конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cau.in.ua/ua/news/id/dlja-shirokogo-gromadskogo-obgovorennja-792/>.
25. Рекомендація № 94(12) «Про незалежність, дієвість та роль суддів», ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи на 518 засіданні заступників міністрів 13.10.1994 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_323.
26. Рекомендація CM/Res (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки : Міжнародний документ від 17.11.2010 р. № (2010)12 – Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_a38.
27. Селіванов А.О. Наукові погляди на сучасні конституційні процеси / А.О. Селіванов. – К. : Логос, 2014. – 132 с.
28. Спільний висновок № 801/2015 Венеціанської комісії й Директорату з прав людини (ДПЛ) Генерального директорату з прав людини та верховенства права Ради Європи (ГД-І) щодо Закону «Про судоустрій і внесення змін до закону «Про судоустрій і статус суддів» і внесення змін до Закону «Про Вищу раду юстиції» України – Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2015\)007-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2015)007-e).